

مقاله پژوهشی: تبیین و اولویت‌بندی شاخص‌های همگرایی بخش‌های دفاعی و غیردفاعی

منوچهر منطقی^۱، بهرام اکبری^۲، حمید خرائیل^۳

پذیرش مقاله: ۹۹/۰۳/۱۲

دریافت مقاله: ۹۹/۰۱/۱۸

چکیده

هدف پژوهش حاضر دستیابی به تبیین شاخص‌های همگرایی بخش‌های دفاعی و غیردفاعی و اولویت‌بندی آنها است. پس از بیان مفاهیم همگرایی و انواع آن، نظریه‌های همگرایی بین بخش‌های دفاعی و غیردفاعی مطرح و با انجام مطالعه تطبیقی، در نهایت جمع‌بندی و نتیجه‌گیری می‌گردد. این پژوهش به روش توصیفی از نوع همبستگی انجام شده است. جامعه آماری آن، ۳۲ نفر از متخصصان فعال در این حوزه هستند که با روش تمام شمار به عنوان نمونه آماری نیز انتخاب شدند. به منظور گردآوری داده‌ها و بر اساس ابعاد و مدل پژوهش از پرسشنامه به عنوان ابزار اصلی استفاده گردید. برای بررسی و یافتن پاسخ سوال‌های تحقیق از آزمون‌های رتبه‌بندی فریدمن، تحلیل عامل اکتشافی استفاده گردید. داده‌های گردآوری شده با نرم‌افزار اسپاس پی‌اس تجزیه و تحلیل شدند. با توجه به شاخص‌های همگرایی و نتایج آزمون انجام شده و رتبه‌بندی فریدمن، بالاترین امتیاز به «پویایی» و کمترین امتیاز به «رسوم» مربوط می‌شود. در عامل اکتشافی و استخراج عامل‌ها، کمترین اشتراکات "توجه به اعتماد متقابل" و بیشترین آن "نوآوری در فناوری" ۰/۹۲۳ می‌باشد. در چرخش عامل‌ها ۱۲ عامل و در مجموع ۸۳/۷۹۹ واریانس را به خود اختصاص دادند. در نتیجه‌گیری، شاخص‌ها در دو دسته‌بندی "بافتارها و نیازهای مشترک" و "ظرفیت‌های لازم جهت ایجاد همگرایی" تقسیم‌بندی گردیدند که در دسته اول، "اهداف مشترک" و "رسوم" و در حالت دوم "پویایی" و "تصمیم‌گیری مشترک" بیشترین و کمترین اولویت را به خود اختصاص دادند.

واژگان کلیدی: شاخص‌ها و نظریه‌های همگرایی، توسعه، بخش غیردفاع، ظرفیت، بخش دفاع

۱ استاد دانشگاه صنعتی مالک اشتر

۲ استادیار دانشگاه صنعتی مالک اشتر

۳ دانشجوی دکتری مدیریت راهبردی پدافند غیرعامل دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی
hkhazaei151@yahoo.com (نویسنده مسئول)

مقدمه

تجربه دفاع مقدس، جنگ‌های اخیر و تحریم‌های همه‌جانبه در صنعت دفاعی نشان داده که همگرا شدن ظرفیت‌های بخش‌های دفاعی و غیردفاعی کشور، می‌تواند سبب ارتقای توان دفاعی و استفاده حداکثری از بسیج منابع ملی گردد. تحریم‌ها، هزینه و سرعت توسعه فناوری و تنوع بالای آن، مشابهت فناوری‌ها در دو بخش دفاعی و غیردفاعی، محدود بودن منابع (محقق، مالی، تحقیقاتی و...)، محدود بودن آزمایشگاه‌ها، تعداد کنشگران محدود، احتمال افزایش اشراف اطلاعاتی دشمن، افزایش اتکای به بیگانگان، کاهش توجه به اقتصاد دفاعی و اقتصاد مقاومتی در طرح‌های جدید و در نهایت هدر رفتن فرصت‌ها و منابع در اختیار کشور، بررسی همگرایی و نظریه‌های آن را ایجاب می‌نماید. در نظریه‌های همگرایی یکی از اهداف اصلی و مطلوب کشورهای طالب همگرایی دستیابی به امنیت دو یا چندین جانبه و صلح پایدار است این در حالی است که تحصیل این اهداف در آموزه‌های اسلامی به شکلی عینی لحاظ گردیده است. امیر مؤمنان (ع) در خطبه ۱۳۱ نهج البلاغه؛ یکی از آرمان‌های حکومت اسلامی و علوی را ایجاد امنیت مظلومان می‌داند که در سایه آن رشد و تعالی مردمان سامان می‌یابد.^۱ در جای دیگری اسلام را مایه امنیت اساسی معرفی کرده و فرموده‌اند: "الحمد لله الذی شرع الاسلام ... فجعله ائمتنا لمن علقه؛ سپاس خدای را که راه اسلام را گشود ... و آن را برای هر که به آن چنگ زند، امنیت قرار داد". همگرایی بین بخش دفاعی و بخش غیر دفاعی در جهت تقویت هر دو بخش، حفظ توان ملی، تمامیت ارضی، امنیت ملی و ارزش‌های موردنظر هر کشور نقشی کلیدی دارد. صنایع دفاعی دنیا به تبع سایر صنایع، حجم بسیار زیادی از فعالیت‌های تولیدی و حتی تحقیقاتی خود را به دیگر صنایع کشور و حتی صنایع و مراکز تحقیقاتی سایر کشورها در سطح جهان پیوند داده‌اند. نظر به اهمیت و تأثیر فناوری در صنعت دفاعی و در نتیجه در اقتدار و امنیت کشورها، اکتساب فناوری به هر شیوه‌ای که انجام شود، از اهمیت بالایی برخوردار خواهد بود (اکبری، ۱۳۹۳: ۲). یکی از این شیوه‌ها ایجاد همگرایی است. این مقاله با بررسی و شناخت نظریه‌های موجود و مطالعه تطبیقی چند کشور، به دنبال پاسخ

^۱ نهج البلاغه، خطبه ۱۳۱، بند ۳، ص ۴۰۷

^۲ همان، خطبه ۱۰۵، بند ۱، ص ۳۱۳

به این سؤال‌ها است که شاخص‌های همگرایی بخش‌های دفاعی و غیردفاعی کدامند و اولویت‌بندی آنها چگونه است؟

مبانی نظری

پیشینه‌شناسی

محمد نقی‌زاده در رساله دکتری خود بیان داشته که یکی از مهمترین چالش‌ها در فرآیند توسعه سیستم‌های تولیدی پیچیده، ایجاد همگرایی میان توانمندی‌های علمی و فنی بازیگران مختلفی از جمله دانشگاه‌ها، مراکز تحقیقاتی، بنگاه‌های فناور کوچک و بنگاه‌های صنعتی بزرگ با سطوح توانمندی علمی و فناوری متفاوت است. وی فرآیند همگرایی توانمندی‌های علمی و فناورانه را از سه منظر سازوکارهای همگرایی، توانمندی‌های سازمانی یکپارچه‌ساز و روابط میان بازیگران براساس مراحل پیشرفت پروژه بررسی نموده است.

واگادیا در سال ۲۰۱۲ در مقاله خود بیان نموده که در طول چند دهه گذشته همگرایی و جهانی شدن در محصولات، خدمات، صنعت، فناوری و دانش، جنبه کسب‌وکار اقتصادهای توسعه‌یافته و در حال توسعه را متأثر می‌کند. سازمان‌ها در اقتصادهای توسعه یافته نیاز به انطباق با این دنیای جدید و بررسی دوباره اساس مزیت رقابتی خود و بازتعریف کسب‌وکار، تبدیل کارآمدتر خود از طریق توسعه فرایند و بهینه‌سازی هزینه هستند. محققان به مقوله همگرایی در شبکه‌های نوآوری از منظر ابعاد مختلف پرداخته‌اند. آوجا بیان می‌دارد که مزایای شبکه در دو بخش الف) تسهیم منابع، دانش و مهارت‌های بازیگران حاضر در شبکه و ب) دستیابی بازیگران به سرریزهای اطلاعاتی ناشی از حضور در شبکه‌ها، نهفته است. با وجود مزایای زیاد توسعه شبکه‌ها، همواره همگرا کردن فعالیت‌ها از چالش‌ها و موضوعات کلیدی بوده است (Ahuja, 2000:427).

مفهوم‌شناسی

تلاش‌های علمی و آگاهانه ایجاد روابط بخش‌های دفاعی و غیردفاعی بعد از جنگ جهانی دوم در دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ با انضباط آکادمیک برجسته آمریکایی محور با تأکید ویژه‌ای بر نقش رهبران نظامی و سیاست‌مداران برجسته به عنوان یک تحقیق بین رشته‌ای و ترکیبی از دروندا‌های حاصل از کار تحلیل‌گران سیاسی، جامعه‌شناسان، روان‌شناسان، مردم‌شناسان و اقتصاددانان آغاز شد. از همان ابتدا، روابط بخش‌های دفاعی و غیردفاعی، زمینه‌ای برای تحقیق بین رشته‌ای و ترکیبی از دروندا‌های حاصل از کار تحلیل‌گران سیاسی، جامعه‌شناسان، روان‌شناسان، مردم‌شناسان و اقتصاددانان بود. پایان جنگ سرد، باعث ایجاد تغییراتی در زمینه تحقیق آکادمیک و جنگ در

روابط بخش‌های دفاعی و غیردفاعی شد. جنگ‌های بین‌المللی پیچیده‌تر و تهاجمی‌تر گردید. در جنگ‌های جدید در مقایسه با جنگ‌های قدیمی مرسوم، دامنه وظایف جنگی وسیع‌تر شده و بخش دفاعی باید هم‌زمان با حفظ صلح، ایجاد صلح، فعالیت‌های معمولی و جنگ سروکار داشته باشد. جنگ‌های جدید بر اساس قوانین جدید صورت گرفته و به وسیله تروریست‌های انتحاری، شرکت‌های تجاری خصوصی، گروگان‌ها و سربازان کم سن و سال تحمیل می‌شود. جنگ‌های جدید دارای مبنای سیاسی، ایدئولوژیکی و اغلب مذهبی هستند؛ این جنگ‌ها از طریق کاربرد رسانه و نادیده گرفتن نرم‌های اخلاقی قابل شناسایی هستند. نیاز به انجام عملیات جنگی باید برای عموم توضیح داده شود و این موضوع، پیاده‌سازی سیاست‌های امنیتی را نسبت به قبل، سخت‌تر می‌سازد. این تغییرات موجب تأثیر روی روابط بین کشورها، بخش‌های دفاعی و غیردفاعی شده و بر این اساس چندین نظریه آکادمیکی مختلف شکل گرفته است. (Maigre, 2009: 30-41).

همگرایی: عبارت است از فرآیندی که طی آن ملت‌ها از تمایل و توانایی خویش نسبت به تدبیر مستقل سیاست خارجی و سیاست‌های اساسی داخلی خود صرف نظر کرده، در عوض در پی تصمیم‌گیری مشترک و یا تفویض روند تصمیم‌گیری به سازمان‌های ناظر جدیدی هستند (فرانکل، ۱۳۷۱: ۸۳-۸۴).

دانلد پوچالا همگرایی را فرآیندی می‌داند که موجب ایجاد یک نظام هماهنگ در سطح بین‌المللی می‌شود (کولایی، ۱۳۷۹: ۳).

« فرآیندی که طی آن ملت‌ها از آرزو و قدرت هدایت مستقل سیاست خارجی و سیاست‌های داخلی عمده خود چشم‌پوشی کرده و در عوض می‌کوشند تا به اتخاذ تصمیماتی مشترک دست زده یا وظیفه تصمیم‌گیری را به نهادهای مرکزی جدید تفویض کنند و یا فرآیندی که طی آن بازیگران سیاسی چندین واحد مجزا ترغیب می‌شوند تا فعالیت‌های سیاسی و انتظارات خود را به سوی مرکز جدیدی معطوف سازند (Lindberg, 1963: 6).

در روند همگرایی، ملت‌ها و رهبران سیاسی در می‌یابند که نیل به اهداف و منافع ملی، تنها در سایه تصمیم‌گیری جمعی و مشارکت در یک نظام همگرا، بیشترین مطلوبیت و بهره‌دهی را به همراه دارد (جمالی، ۱۳۸۰: ۲۱۶).

انواع همگرایی: سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، سازمانی

سطوح همگرایی: نظریه‌های مربوط به همگرایی، سه سطح تحلیل را مورد توجه قرار داده‌اند. در سطح ملی شرایط و فرآیند را در یک جامعه سیاسی مشخص مورد تحلیل قرار می‌دهند. سطح دیگر تحلیل به روابط میان چند کشور می‌پردازد. همگرایی در سطح ملی به درجه انسجام درونی کشورها و در سطح منطقه‌ای به گروه‌بندی تعدادی از کشورها و در سطح بین‌المللی به انسجام وحدت‌های سیاسی در سطح جهان توجه دارد (کولایی، ۱۳۷۹: ۲). در واقع همگرایی دارای سطوح زیر است (کولایی، ۱۳۷۹: ۱۰-۸).

۱- مشترک‌المنافع ۲- کنفدراسیون ۳- فدراسیون ۴- اتحاد

نظریه‌های همگرایی: ۱- نظریه کارکرد گرایی (دیوید میتزانی) (سیف زاده، ۱۳۷۶: ۳۰۴)، ۲- نظریه نوکارکردگرایی (هاس و اشیتز، جوزف نابی) (دوئرتی، فالنزگراف، ۱۳۷۲: ۶۷۴)، ۳- فدرالیست‌ها، ۴- نظریه مبادله (دویچ) (سیف‌زاده، ۱۳۷۶: ۳۱۷-۳۱۱).

از منظر کارکرد گرایان و نوکارکردگرایان؛ افزایش همگرایی؛ نیازمند افزایش ظرفیت‌های فنی و فناورانه کشورها و تقویت عامل اراده و عزم سیاسی آنها در ایجاد و توسعه همگرایی است. نظریه کانتوری و اشیگل نیز؛ همگرایی را به عنوان یک وضعیت می‌پندارد و معتقد است که در حقیقت وضعیت و ویژگی‌های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، قومی، نژادی، فرهنگی، زبانی و جغرافیایی کشورهای همجوار و نوع و میزان روابط آنها موجب همگرایی می‌گردد.

مراحل و فرایند همگرایی: مرحله ابراز نیاز به همگرایی، مرحله همکاری محدود، مرحله وحدت، مرحله تکامل و ایجاد پیوستگی و مرحله پایان همگرایی.

نظریه‌های همگرایی بین بخش‌های دفاعی و ملی

پایان جنگ سرد مجموعه‌ای از تغییرات را در جنگ و پژوهش‌های آکادمیک بر روی روابط نظامیان و غیر نظامیان به وجود آورد. مناقشات بین‌المللی پیچیده‌تر شده‌اند. در جنگ‌های جدید که براساس قوانین جدید توسط تروریست‌های انتحاری، مشاغل خصوصی، گروگان‌گیری و... بکار گرفته می‌شوند، دامنه وظایف در مقایسه با جنگ‌های متعارف قدیمی گسترده‌تر شده و ارتش‌ها باید همزمان با حفظ صلح، اجرای صلح، با جنگ چریکی و اقدامات منظم جنگی روبرو شوند. جنگ‌های جدید دارای اقدامات سیاسی، ایدئولوژیک و اغلب مذهبی است و نادیده گرفتن عمده‌ی هنجارهای اخلاقی با دستکاری رسانه‌ها مشخص می‌شوند (Kaldor, 2006). در چنین شرایط

امنیتی جدید، دشمن نامشخص بوده و روابط دولت، جامعه و ارتش تحت تأثیر قرار می‌گیرد که در این راستا نظریات مختلفی طی دهه‌های گذشته شکل گرفته که در زیر اشاره می‌شود:

۱- نظریه اسلام:

یکی از اصول ارزشمند اسلامی، در کلیه عرصه‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و ... اصل نفی سبیل در کلیه قلمروهای داخلی و خارجی است که از نص آیه «لَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا» گرفته شده است. این اصل بر کلیه معاهدات و رفتارهای نظام سیاسی اسلامی حاکم است و بدیهی است که همگرایی و اتحاد این نظام با سایر دول متأثر از این اصل بنیادین باشد.

۲- نظریه هانتینگتون:

هانتینگتون بیان می‌کند که هدف از کنترل واقعی کشور "مورد نظر" یا ایده‌آل، دستیابی به بالاترین سطح ممکن از حرفه‌ای‌گرایی نظامی و دفاعی است به گونه‌ای که بخش غیردفاعی باید طرح‌های سیاسی و رهبران نظامی و دفاعی باید طرح‌های دفاعی و نظامی ایجاد کنند. سیاست-مداران باید اهداف راهبردی برای نیرویی ملی بدون دخالت در تاکتیک‌ها ایجاد نمایند و رهبران دفاعی و نظامی باید در تعقیب اهداف نظامی مستقل از سیاست‌مداران باشند (Burk, 2002: 7-29). روابط بین بخش‌های دفاعی و غیردفاعی شامل واحدهای بین‌المللی (ناتو، اتحادیه اروپا یا سازمان ملل)، سربازان، محافظان امنیتی، سازمان‌های غیر دولتی، روزنامه‌نگاران، مراکز تجاری خصوصی و شاهدان نیز می‌شود.

۳- نظریه جانوویتز:

به عقیده جانوویتز، بخش‌های دفاعی و غیردفاعی یک کل ارگانیک را شکل می‌دهند که نباید این کل از هم پاشیده شود. نظامی و بخش دفاعی از جامعه بیگانه نبوده و مانند مؤسسه‌ای است که شکل‌دهنده قسمتی از جامعه است که باید با تغییرات سیاسی هماهنگ شود. بخش غیر دفاعی را می‌توان از طریق تشویق، توجه و رقابت برای کسب منابع کنترل نمود. جانوویتز احتمال ترسیم یک خط واضح و مشخص بین عملکردهای بخش‌های دفاعی و غیر دفاعی را انکار می‌کند (Janowitz, 1960: 56-60).

^۱ خداوند، سبیل و طریقی برای کافران بر مؤمنان قرار نداده است» (نساء، آیه ۱۴۱)

۴- نظریه هنجاری:

الیوت کوهن، که بعنوان نومحافظه کار محافل دانشگاهی ایالت متحده شناخته می‌شود، بر اساس گفته چهار شخصیت تاریخی، لینکلن، کلمنیو، چرچیل و بن‌گورین، نشان می‌دهد که رهبری سیاسی در زمان جنگ برتری دارد. کوهن که با استفاده از ارزیابی و آنالیز فعالیت‌های مردان وطن در زمان جنگ، نظریه کلاسیک هانتینگتون را کامل و آن را گسترش می‌دهد (Maigre, 2009: 30) (41).

۵- نظریه نهادی:

فیور در آنالیز روابط غیردفاعی و دفاعی با استفاده از واژه‌های جامعه‌شناسانه و نظریه‌پردازانه بیان می‌کند که سیاست‌مداران غیردفاعی دستورات را صادر می‌کنند و کارکنان حرفه‌ای نظامی و دفاعی این دستورات و سیاست‌ها را به شکل حرفه‌ای اجرا می‌کنند. انتخاب نوع برخورد بستگی به شناسایی و آنالیز معیارهای مؤثر بر همکاری بخش‌های دفاعی و غیردفاعی از قبیل هزینه‌ها و بازدهی‌های نظارت، شکاف بین مراجع تصمیم‌گیری بخش‌های دفاعی و غیردفاعی و هزینه‌های بازدهی مجازات عدم انجام کار دارد. غیر نظامیان و بخش غیردفاعی حرف آخر را می‌زنند و آنها حق اشتباه کردن را دارند. نظامیان و بخش دفاعی باید ریسک‌های نظامی را شناسایی کنند و به هر اقدامی، پاسخ متقابل دهند، اما فقط بخش غیردفاعی حق تصمیم‌گیری بر سر قبول خطر این ریسک‌ها برای جامعه را دارند و آنها هستند که تعیین می‌کنند که آیا کشور واقعاً در خطر است و این خطر چگونه باید رفع شود (Feaver, 1996: 151). فیور به دلیل مختصرسازی روابط بخش‌های دفاعی و غیردفاعی و کاهش آن به یک بازی دو محوری، مورد انتقاد است. در واقع، انتصاب‌هایی که به وسیله رهبران بخش‌های دفاعی و غیردفاعی صورت می‌گیرد، تحت تأثیر عوامل متعددی است که باعث پیچیده شدن کل روابط می‌شود.

۶- نظریه‌های کلاسیک

تلاش برای توسعه مناسبات نظامیان و غیر نظامیان به عنوان یک زمینه تحقیقاتی آکادمیک پس از جنگ دوم جهانی و در دهه‌های ۵۰ و ۶۰ میلادی آغاز شد. طی دو دهه اول، یک رشته تحصیلی عمدتاً آمریکایی محور بر پویایی‌های روابط نظامیان، نخبگان اجتماعی و دیگر شهروندان با تاکید ویژه بر نقش فرماندهان نظامی و سیاستمداران در شکل‌دهی به سیاست خارجی و دفاعی

آمریکا نقش داشت. این رشته از همان ابتدا، مطالعاتی بین رشته‌ای بود که یافته‌های تحلیلگران سیاسی، جامعه‌شناسان، روانشناسان، انسان‌شناسان و اقتصاددانان را در هم می‌آمیزد.

۷- نظریه هماهنگی

فرضیه شیف^۱ آن است که مطالعه روابط نظامیان و غیرنظامیان نباید جدای از واقعیت فرهنگی موجود در هر جامعه‌ای باشد و نباید افرادی که در این فضای فرهنگی مشارکت داشته و زندگی می‌کنند را نادیده بگیرد (Schiff, 1995: ۷-۲۵). این نظریه با تمرکز بر چهار شاخص حیاتی یعنی ترکیب اجتماعی سپاه افسران؛ شیوه‌های جذب نیرو، فرآیند تصمیم‌گیری سیاسی و سبک نظامی، روابط نظامیان و غیرنظامیان را مورد ارزیابی قرار می‌دهد. این شاخص‌ها، چشم‌انداز نهادی و فرهنگی هر کشور و نقش نیروهای مسلح آن را مشخص می‌کنند و تکامل مشارکت، هماهنگی یا ناهماهنگی میان نیروهای نظامی، نخبگان سیاسی و شهروندان را نشان می‌دهند. برخلاف نظریه جدایی، نظریه هماهنگی با محیط همیشه در حال تغییر و پویای دوران جنگ جهانی دوم و هم‌افزایی‌های چند فرهنگی و چند قومی، تکامل‌های اجتماعی و واقعیات ملی آن هم‌راستا است (شیف، ۱۳۹۷).

۸- ارتش پست مدرن

در اواخر قرن بیستم، نظریه پست مدرن که بر بحث بین جامعه‌شناسان نظامی در مورد احتمال وجود ارتش پست مدرن متمرکز است، بسیار رواج پیدا کرد. ارتش پست مدرن با ویژگی‌های قابلیت نفوذپذیری ساختاری و فرهنگی، کاهش اختلافات در خدمات مسلح بر اساس رسته خدمت، عملیات نظامی بدون اهداف مشخص و... شناسایی می‌شود. قبل از ظهور ارتش پست مدرن، ویژگی‌های منسوب به ارتش با ارزش‌ها و هنجارهایی که توسط نهاد نظامی اجرا می‌شد همپوشانی داشت و منافع شخصی ارتش از رفاه عمومی اهمیت کمتری داشت. اما سربازان پست مدرن در درجه اول به منافع شخصی خود اهمیت می‌دهند. افزون بر آن مشکلات مربوط به آزار و اذیت زنان و برخورد عادلانه با اقلیت‌های قومی و جنسی بر ارتش پست مدرن تأثیر گذاشته است. رسانه نیز تأثیر بسزایی در جنگ پست مدرن و توسعه فناوری راه‌های ارتباطی سربازان با خانه را دگرگون کرده است (Moskos, et.al, 2000:2).

¹ Schiff

همگرایی بین بخش‌های دفاعی و غیر دفاعی در کشورهای مختلف**۱- استرالیا:**

رابطه بین سیاست‌مداران نظامی و اجتماعی برای ارائه وسیله‌ای توانمند که توانایی امنیت ملت را فراهم نماید، نیاز به حد فراوانی از احترام و اعتماد متقابل دارد و با سوء تفاهم و سوء تعبیر آسیب‌پذیر خواهد بود.

الف- در استرالیا مجموعه نظامی زیر مجموعه‌ای از بخش دولتی^۱ است.

ب- ارتباط بین بخش‌های دفاعی و دولتی در صورتی مؤثر است که دولت و پارلمان در جلسات معمولی، ملاقات‌ها و سایر فرصت‌ها، بخش نظامی را درک کنند.

پ- روابط^۲ بخش‌های دفاعی و دولت هنگامی کارآمدتر است که: بخش دفاعی با توانایی بیشتر حرفه‌ای و نظامی و فنی، دولت را از موضوعاتی که در حدود اختیارات آن هستند (مجاز به دانستن آن هستند) مطلع نگه‌دارند و درخواست‌های قانونی هر دو طرف سیاسی و اجتماعی را پیش‌بینی کند.

ت- روابط مؤثر بخش‌های دفاعی و غیردفاعی، باید مبتنی بر احترام و اعتماد بوده و بخش غیردفاعی از مباحث دفاعی جاری ولو این که از جمله محدودیت‌های امنیت ملی باشد، آگاه شود.

۲- ترکیه:

به دنبال توافق برای عضویت ترکیه در اروپا مقرر شد که با مائیتورینگ اتحادیه اروپا همانند کشورهای عضو اتحادیه اروپا، همگرایی بین بخش‌های دفاعی و ملی (غیردفاعی) انجام گیرد توجه به ویژگی‌های بافت ترکیه، توجه به سازماندهی دفاعی، شفافیت و نیز ایجاد قابلیت بیشتر در جهت امور امنیتی در انجام امور زیربنایی، شفافیت و معقولیت بیشتر در تحقیقات اتحادیه اروپا گفتگوی نزدیکتر و بهتری بین ترکیه و اتحادیه اروپا در این بین مهم است (wim, 2005:54).

۳- ایالات متحده آمریکا:

به صورت روزافزون در طول ۵۰ سال گذشته، بخش تحقیق و توسعه (R&D) غیردفاعی^۳، در بسیاری از زمینه‌ها، پیشرفت فناوری بیشتری از بخش دفاعی و نظامی داشته است. تحقیق و توسعه

¹ Civil

² Dealing

³ Civil

نظامی تخصصی‌تر شده و بیشتر روی پوشش شکاف موجود در تحقیق و توسعه غیردفاعی و همچنین ترکیب بخش‌های دفاعی و غیردفاعی در پروژه‌های به خصوص مشترک متمرکز شده است. با ارائه این رویکردها با تردید می‌توان گفت که اعطای نقش بیشتر به بودجه تحقیق و توسعه بخش دفاعی و نظامی در بودجه کنونی تحقیق و توسعه ایالات متحده، بر صنعت ایالات متحده در بازار غیر دفاعی مؤثر باشد و این موضوع نمی‌تواند بازدهی زیادی در فناوری جدید بخش نظامی داشته باشد. بنابراین، پیشنهادهای مربوط به دنبال کردن مسیر ایالات متحده در سهم بیشتر بخش دفاعی نسبت به بخش غیردفاعی، قابل بررسی و سؤال است (Hagelin, 2004: 285-304). شواهد بیانگر این مطلب است که در آینده مشخص، نسل فناوری غیردفاعی و دفاعی به صورت روزافزونی در کنار هم خواهند بود و پیشتازی تحقیق و توسعه در بسیاری از بخش‌ها بیشتر خواهد بود.

۴- شمال آفریقا و آسیای جنوب غربی (خاورمیانه):

با وجود تفاوت روابط بین بخش‌های دفاعی و غیردفاعی در کشورهای آسیای جنوب غربی (خاورمیانه)، بحث‌های کاملاً دفاعی یا امنیتی مطرح نبوده و نقطه مشترک آنها بحث قدرت است. تلاش برای قدرت، نه تنها رابطه‌ای را که باید به صورت ایده‌آل بر اساس تبادل ساختاری باشد، تحت تأثیر قرار داده و منحرف می‌سازد، بلکه به صورت منفی باعث تحت تأثیر قرار دادن چگونگی ایجاد امنیت در این کشورها می‌گردد و این موضوع باعث سرزنش هر دو بخش دفاعی و غیردفاعی است. در کشورهای کاملاً دمکراتیک، فرض بر این است که ایجاد امنیت و اصلاح بخش امنیتی، با گسترش و اصلاح روابط بخش‌های دفاعی و غیردفاعی صورت می‌گیرد. روابط بین بخش‌های دفاعی و غیردفاعی در کشورهایی که کاملاً دمکراتیک نیستند، ساختگی بوده اما وظیفه ایجاد امنیت وجود دارد. وظیفه ایجاد امنیت، بدون توجه به روابط بین بخش‌های دفاعی و غیردفاعی، بر عهده بخش دفاعی است. بدون وجود امنیت، هیچ کشوری نمی‌تواند پیشرفت داشته باشد، اصلاحات صورت نمی‌گیرد، اقتصاد به درستی عمل نمی‌کند و امکان انتقال به دمکراسی نیز وجود ندارد. با این تحلیل رهبران بخش غیردفاعی آسیای جنوب غربی (خاورمیانه) تلاش خود را برای ایفای نقش خود به عنوان میانجی، ناظر و دستوردهنده، در بحث ایجاد امنیت متمرکز کرده‌اند. هر یک از بخش‌های دفاعی و غیردفاعی و به ویژه بخش دفاعی، باید به عنوان شریک در انجام این وظیفه تلاش کنند. نادیده گرفتن تلاش برای دستیابی به قدرت بین بخش‌های دفاعی و غیردفاعی، تنها راه حرکت به جلو بوده و نیازمند اعتماد، زمان و منابع خواهد بود. تلاش برای

دستیابی به قدرت برای هیچ یک از طرفین بخش دفاعی و غیردفاعی، سودی نداشته و باعث به خطر افتادن بیشتر امنیت می‌گردد (meri:2000). نظارت بخش غیردفاعی در صورت لزوم باید به وسیله پارلمان، دولت، قوه قضائیه، دفتر نظارت ملی، مقامات مجری قانون و عموم مردم صورت گیرد و اشتباه است که بگوییم بدنه‌ای که عملکرد بخش غیردفاعی را انجام می‌دهد، وزیر یا وزارت دفاع است. (Almann:2003,34).

۵- بررسی کشورهای اروپای شرقی:

کوتی، ادموندز و فورستر، محققان بریتانیایی، در مطالعات خود یک چارچوب جدید ذهنی را برای بررسی روابط بخش‌های دفاعی و غیردفاعی در دموکراسی‌های در حال تغییر ایجاد کرده‌اند.^۱ آنها بیان می‌کنند که روابط بخش‌های دفاعی و غیردفاعی در کشورهای اروپای مرکزی و شرقی با تقابل بین گذشته مشترک جماهیری خود و مسیرهای توسعه ملی متفاوت خودشان در حال شکل‌گیری است. کوتی و دیگران، کلیدواژه‌هایی که بر رفتار بخش‌های دفاعی و غیردفاعی در کشورهای اروپای مرکزی و شرقی پس از کمونیزم تأثیرگذار هستند را این‌گونه فهرست می‌کنند: میراث‌های تاریخی، سیاست داخلی، بافت اقتصادی و اجتماعی، محیط امنیت بین‌المللی، عوامل نهادی و فرهنگ نظامی (cottey et.al,2002:3-15). محققان بریتانیایی، عواملی را که شکل‌دهنده روابط بخش‌های دفاعی و غیردفاعی است این‌گونه بیان می‌کنند: تقسیمات اجتماعی عمیق، رکود اقتصادی، ملی‌گرایی افراطی، برخوردهای نژادی، درجه‌ای از پیوستگی اجتماعی و کارآمدی حکومتی. سیاست‌های امنیتی و دفاعی با روابط بین‌المللی در هم پیچیده شده‌اند و قسمتی از سیاست خارجی ملی را شکل می‌دهند، عوامل بین‌المللی نقش مهمی را در روابط بخش‌های دفاعی و غیردفاعی بازی می‌کنند. بر اساس تحقیق کوتی و دیگران، عوامل نهادی، چارچوب قانونی موجود و توزیع قدرت بین رهبر کشور، دولت، پارلمان، وزیر دفاع و فرمانده نیروهای دفاعی در بر گیرنده سیاست دفاعی نیروهای مسلح است. یک چارچوب قانونی، مبنای کنترل نیروهای مسلح، تعیین عملکردها، حقوق، قوانین فرمانبرداری و مدیریت نظامیان را در بر می‌گیرد. قانون اساسی سایر پیمان‌های قانونی، اصول دموکراتیک امنیتی سیاست‌های دفاعی را برجسته نموده و معیارهای رفتار سخت‌گیرانه برای نظامیان و سیاستمداران را ایجاد می‌کند و مجازات‌هایی را برای فعالیت-

^۱ به کوتی، ادموندز و فورستر، ۲-۲، ۲-۲، ۲-۲، ۲-۲، ۲۰۰۵؛ فورستر، ۲۰۰۵ مراجعه کنید.

های غیرقانونی تجویز می‌کند. البته معمول است که یک چارچوب ناقص، منبع اصلی کوتاهی‌ها نخواهد بود و فعالیت‌های نظامی می‌تواند با استفاده از ساختارهای مختلف، قوانین و آموزش تغییر یابد اما تغییر ذهنیت و رفتارهای بخش‌های دفاعی و غیردفاعی کار بسیار سخت‌تری است. در این رابطه، آموزش حرفه‌ای افسران، قابلیت‌های رهبری آنان، فراهم‌سازی آموزش سطح بالا و پیشرفت آموزشی در حال تداوم دارای نقش اساسی هستند (Maigre:2009,30-41).

۶- کشور استونی:

مدل نظری غربی برای رابطه بین بخش‌های دفاعی و غیردفاعی کشور استونی به خاطر زمینه حمایت جماهیری و عضویت ناتو و اتحادیه اروپا، مدل مناسبی برای یک کشور بعد از کمونیسم بوده که توسط محققان بریتانیایی انجام گردید. عوامل مؤثر در این مدل بررسی میراث تاریخی استونی، بافت داخلی و بین‌المللی، امور قانون‌گذاری، ظرفیت مدیریتی و فرهنگ دفاعی است. در حافظه ملی استونی دو عامل اساسی تاریخی روابط بخش‌های دفاعی و غیر دفاعی را رقم زده که " اسقاط استقلال در سال ۱۹۳۹ بدون شلیک از یک اسلحه " و " فنس سیم خاردار بین ارتباط بخش‌های دفاعی و غیردفاعی " در زمان اتحاد جماهیر شوروی است. البته مهم‌ترین عامل خارجی پیشرفت دفاع استونی "ناتو" است که باعث ایجاد انگیزه در تغییر قواعد بازی در روابط بین بخش‌های دفاعی و غیر دفاعی گردید. این کار با اصلاح قانون اساسی و اتخاذ معاهده‌های قانونی دیگر مثلاً معاهده سازمان نیروهای دفاعی انجام گرفته است. برخی موضوعات دیگر از قبیل لزوم توسعه روابط بین بخش‌های دفاعی و غیردفاعی، تأثیر رکود اقتصادی، چگونگی عضویت ناتو، دیدگاه‌های متفاوت احزاب سیاسی در باره دفاع ملی و یکسان نبودن آموزش نظامی در بخش‌های مختلف دفاعی استونی بر الگوی رفتاری بین روابط بخش‌های دفاعی و غیر دفاعی اثر داشته و نیازمند آنالیز بیشتر هست (Maigre:2009,30-41).

موارد بررسی شده در نظریه‌ها و مطالعه تطبیقی کشورها در جدول (۱) جمع‌بندی و با درج

منابع مربوطه، مشخص گردیده‌اند:

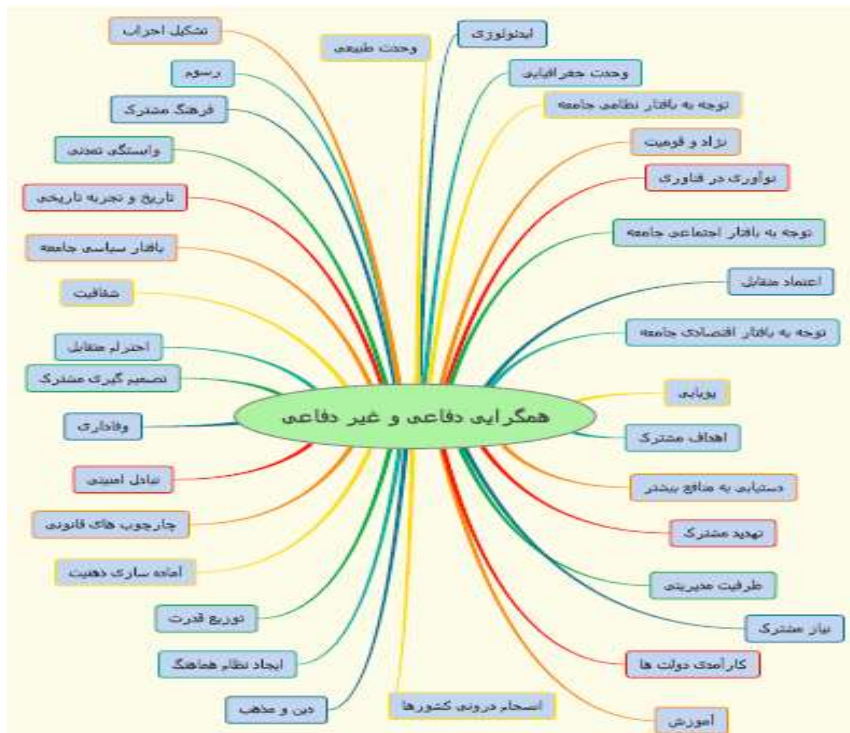
جدول ۱: عوامل مرتبط و منابع آنها

ردیف	عنوان	منبع / منابع	ردیف	عنوان	منبع / منابع
۱	پویایی	(نقی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۴)	۱۸	نوآوری در فناوری	(نقی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۴)
۲	اهداف مشترک	(اربطانی و همکاران، ۱۳۹۷)	۱۹	اعتماد متقابل	(meri:2000)
۳	ظرفیت مدیریتی	(Maigre,2009)	۲۰	تشکیل احزاب	(Maigre,2009)

(meri:2000) (کولایی، ۱۳۷۹) (Maigre,2009) (cottey et.al,2002)	توجه به بافتار اقتصادی جامعه	۲۱	(Maigre,2009) (کولایی، ۱۳۷۹) (meri:2000)	نیاز مشترک	۴
(Maigre:2009)	آموزش	۲۲	برداشت تلویحی محقق	تهدید مشترک	۵
(کولایی، ۱۳۷۹) (Schiff, 1995) (Moskos, et.al, ۲۰۰۰) (cottey et.al,2002)	فرهنگ مشترک	۲۳	(جمالی، ۱۳۸۰) (کولایی، ۱۳۷۹) (Moskos,et.al, 2000)	دستیابی به منافع بیشتر	۶
(کولایی، ۱۳۷۹) (Schiff, 1995) (cottey et.al,2002) (Maigre,2009)	توجه به بافتار اجتماعی جامعه	۲۴	(Maigre:2009) (Almann:2003) (Kaldor, 2006)	کارآمدی دولت- ها	۷
(Schiff, 1995)	توجه به بافتار نظامی جامعه	۲۵	(Lindberg, 1963) (meri:2000)	توزیع قدرت	۸
(Kaldor, 2006) (Maigre,2009)	دین و مذهب	۲۶	(کولایی، ۱۳۷۹)	انسجام درونی کشورها	۹
(Schiff, 1995) (Janowitz,1960) (کولایی، ۱۳۷۹)	ایجاد نظام هماهنگ	۲۷	(cottey et.al,2002) (Maigre,2009)	آماده‌سازی ذهنیت	۱۰
(Maigre,2009) و (cottey et.al,2002)	وابستگی تمدنی	۲۸	(Maigre,2009)	چارچوب‌های قانونی	۱۱
(Maigre,2009) (فرانکل، ۱۳۷۱) (Lindberg, 1963) (جمالی، ۱۳۸۰) (Feaver,1996) (Schiff, 1995)	تصمیم‌گیری مشترک	۲۹	(Maigre,2009) (Lindberg, 1963) (کولایی، ۱۳۷۹) (Kaldor, 2006) (Burk,2002) (Janowitz, 1960)	بافتار سیاسی جامعه	۱۲
(Maigre,2009) (کولایی، ۱۳۷۹) (Moskos,et.al, 2000) (Schiff, 1995)	نژاد و قومیت	۳۰	(اکبری، ۱۳۹۳) (Maigre,2009) (wim,2005) (meri:2000)	تبادل امنیتی	۱۳
(Kaldor, 2006). (Maigre,2009)	ایدئولوژی	۳۱	(cottey et.al,2002) (Maigre,2009)	تاریخ و تجربه تاریخی	۱۴
(کولایی، ۱۳۷۹)	وحدت طبیعی	۳۲	برداشت تلویحی محقق	احترام متقابل	۱۵
(کولایی، ۱۳۷۹)	وحدت جغرافیایی	۳۳	(wim,2005:54)	شفافیت	۱۶
(Maigre,2009)	رسوم	۳۴	(Maigre,2009)	وفاداری	۱۷

الگوی نظری پژوهش

با توجه به ادبیات موجود در مبحث هم‌گرایی بخش‌های دفاعی و غیردفاعی، با بررسی نظریه‌های موجود و مطالعه تطبیقی برخی کشورها، شاخص‌های مورد نظر به دست آمده که در قالب شکل ۱ نمایش داده شده‌اند.

شکل ۱: الگوی نظری پژوهش

روش‌شناسی

تحقیق حاضر از نظر هدف توصیفی-تحلیلی و پیمایشی و از نظر نوع استفاده، کاربردی-توسعه-ای است. اطلاعات موردنیاز این تحقیق از طریق جستجوی کتابخانه‌ای و بانک‌های اطلاعاتی داخلی و خارجی و اینترنتی، مطالعات میدانی و پرسشنامه است. جامعه آماری تحقیق متشکل از ۳۲ نفر از متخصصان و کارشناسان آشنا با مبحث همگرایی بخش‌های دفاعی و غیردفاعی هستند. به‌منظور به دست آوردن روایی، پرسشنامه تخصصی اولیه تهیه و با توزیع آن‌ها بین ۵ نفر از کارشناسان، تصحیح‌های موردنظر اعمال شد و پس از نهایی کردن در قالب پرسشنامه در اختیار حجم نمونه جهت پاسخگویی به سؤال‌ها قرار گرفت. حجم نمونه‌گیری از آزمون KMO به‌دست آمد. از ۳۲ پرسشنامه ارسالی، همه قابل قبول بوده و پس از دریافت، جهت تجزیه و تحلیل از نرم‌افزار اس پی اس اس^۱ بهره برده شده است.

^۱ SPSS

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

جمعیت شناختی پاسخ‌دهندگان:

در این پژوهش، اطلاعات حاصل از جمعیت شناختی پاسخ‌دهندگان پرسش‌نامه در جدول (۲) ارائه شده است.

جدول ۲: توزیع فراوانی پاسخ‌دهندگان برحسب مدرک تحصیلی و سابقه خدمتی

درصد فراوانی	فراوانی	
۲۱/۸۷۵	۷	دکتر
۵۳/۱۲۵	۱۷	کارشناس ارشد
۲۵	۸	کارشناس
۲۱/۸۷۵	۷	سابقه خدمتی بالاتر از ۳۰ سال
۳۱/۲۵	۱۰	سابقه خدمتی ۲۸ تا ۳۰ سال
۲۸/۱۲۵	۹	سابقه خدمتی ۲۴ تا ۲۷ سال
۱۸/۷۵	۶	سابقه خدمتی ۸ تا ۲۴ سال
۱۰۰	۳۲	جمع کل

نتیجه: توزیع فراوانی پاسخ‌دهندگان پرسشنامه، نشان می‌دهد ۸۱/۲۵ درصد از پاسخ‌دهندگان با سابقه خدمتی بیش از ۲۴ سال بوده‌اند و پاسخ‌دهندگان از تجربه کافی برای پاسخ به سؤالات برخوردار بودند.

نتایج آمار توصیفی:

جدول ۳: آماره KMO

KMO نمونه و اندازه گیری		۰/۷۵۶
آزمون بارتلت	میزان تقریبی	۷۷/۲۴۵
	درجه آزادی	۳۶
	سطح معنی داری	۰/۰۰۰

آزمون بارتلت فرضیه «ماتریس همبستگی متغیرهای مشاهده شده واحد است» را مورد آزمون قرار می‌دهد. این آزمون تایید می‌کند که متغیرها با هم دیگر ارتباط ندارند و از طریق معنی‌داری آزمون کای‌دو بدست می‌آید. اگر سطح معنی‌داری در آزمون بارتلت کمتر از ۵ درصد باشد ماتریس همبستگی، واحد نخواهد بود یعنی بین متغیرها ارتباط وجود دارد و فرض صفر آماری رد خواهد شد. چون مقدار آماره KMO برابر با ۰/۷۵۶ است، پس داده‌ها برای انجام تحلیلی عاملی

مناسب‌اند. همچنین نتایج آزمون بارتلت ۰,۰۰۰ بوده که معنی‌دار است، به این مفهوم که فرض مخالف تأیید می‌شود، یعنی بین متغیرها همبستگی معنی‌دار وجود دارد.

جدول ۴: درصد عامل‌ها در استخراج اولیه

ردیف	عنوان	استخراج	اولیه	ردیف	عنوان	استخراج	اولیه
۱	نیاز مشترک	۰/۹۱۴	۱/۰۰۰	۱۸	چارچوب‌های قانونی	۰/۸۸۷	۱/۰۰۰
۲	دستیابی به منافع بیشتر	۰/۷۹۵	۱/۰۰۰	۱۹	احترام متقابل	۰/۸۹۰	۱/۰۰۰
۳	فرهنگ مشترک	۰/۸۴۱	۱/۰۰۰	۲۰	اعتماد متقابل	۰/۷۰۸	۱/۰۰۰
۴	وابستگی تمدنی	۰/۷۹۴	۱/۰۰۰	۲۱	تهدید مشترک	۰/۸۵۱	۱/۰۰۰
۵	ایدئولوژی	۰/۸۶۹	۱/۰۰۰	۲۲	اهداف مشترک	۰/۸۵۳	۱/۰۰۰
۶	تصمیم‌گیری مشترک	۰/۸۷۸	۱/۰۰۰	۲۳	رسوم	۰/۸۰۹	۱/۰۰۰
۷	تاریخ و تجربه تاریخی	۰/۸۹۹	۱/۰۰۰	۲۴	انسجام درونی کشورها	۰/۸۹۳	۱/۰۰۰
۸	نژاد و قومیت	۰/۷۶۸	۱/۰۰۰	۲۵	بافتار سیاسی جامعه	۰/۸۹۰	۱/۰۰۰
۹	وحدت طبیعی	۰/۸۷۲	۱/۰۰۰	۲۶	توجه به بافتار اقتصادی جامعه	۰/۸۶۴	۱/۰۰۰
۱۰	وحدت جغرافیایی	۰/۸۱۴	۱/۰۰۰	۲۷	توجه به بافتار نظامی جامعه	۰/۸۵۱	۱/۰۰۰
۱۱	توزیع قدرت	۰/۷۴۲	۱/۰۰۰	۲۸	توجه به بافتار اجتماعی جامعه	۰/۷۷۳	۱/۰۰۰
۱۲	تشکیل	۰/۸۶۲	۱/۰۰۰	۲۹	کارآمدی	۰/۸۷۹	۱/۰۰۰

		دولت‌ها				احزاب	
۱/۰۰۰	۰/۷۲۷	شفافیت	۳۰	۱/۰۰۰	۰/۸۰۸	ظرفیت مدیریتی	۱۳
۱/۰۰۰	۰/۸۷۱	پویایی	۳۱	۱/۰۰۰	۰/۹۱۱	تبادل امنیتی	۱۴
۱/۰۰۰	۰/۹۲۳	نوآوری در فناوری	۳۲	۱/۰۰۰	۰/۸۶۸	وفاداری	۱۵
۱/۰۰۰	۰/۷۸۸	آموزش	۳۳	۱/۰۰۰	۰/۷۲۸	دین و مذهب	۱۶
۱/۰۰۰	۰/۸۲۴	آماده‌سازی ذهنیت	۳۴	۱/۰۰۰	۰/۸۱۶	ایجاد نظام هماهنگ	۱۷

مقدار اشتراک مربوط به متغیر اعتماد متقابل ۰/۷۰۷ و برای متغیر نوآوری در فناوری ۰/۹۲۳ است.

جدول ۵: درصد واریانس آماره‌های استخراج شده

مولفه	ویژه ماتریس همبستگی			مقدار ضرایب عامل چرخش و واریانس		
	مجموع	% of واریانس	انباشته %	مجموع	% of واریانس	انباشته %
1	۴/۹۱۸	۱۴/۰۵۲	۱۴/۰۵۲	۴/۹۱۸	۱۴/۰۵۲	۱۴/۰۵۲
2	۴/۴۴۱	۱۲/۶۱۷	۲۶/۷۳۹	۴/۴۴۱	۱۲/۶۱۷	۲۶/۷۳۹
3	۳/۲۲۳	۹/۲۱۰	۳۵/۹۴۹	۳/۲۲۳	۹/۲۱۰	۳۵/۹۴۹
4	۲/۸۸۶	۸/۲۴۵	۴۴/۱۹۴	۲/۸۸۶	۸/۲۴۵	۴۴/۱۹۴
5	۲/۵۵۹	۷/۳۱۱	۵۱/۵۰۵	۲/۵۵۹	۷/۳۱۱	۵۱/۵۰۵
6	۲/۳۱۵	۶/۶۱۴	۵۸/۱۱۹	۲/۳۱۵	۶/۶۱۴	۵۸/۱۱۹
7	۲/۱۵۶	۶/۱۵۹	۶۴/۲۷۸	۲/۱۵۶	۶/۱۵۹	۶۴/۲۷۸
8	۱/۷۹۷	۵/۱۳۳	۶۹/۴۱۱	۱/۷۹۷	۵/۱۳۳	۶۹/۴۱۱
9	۱/۵۱۸	۴/۳۳۷	۷۳/۷۴۸	۱/۵۱۸	۴/۳۳۷	۷۳/۷۴۸
10	۱/۳۳۴	۳/۸۱۲	۷۷/۵۶۰	۱/۳۳۴	۳/۸۱۲	۷۷/۵۶۰
11	۱/۱۶۶	۳/۳۳۲	۸۰/۸۹۱	۱/۱۶۶	۳/۳۳۲	۸۰/۸۹۱
12	۱/۰۱۸	۲/۹۰۸	۸۳/۷۹۹	۱/۰۱۸	۲/۹۰۸	۸۳/۷۹۹
13	۰/۸۷۵	۲/۴۹۹	۸۶/۲۹۸			
14	۰/۸۰۷	۲/۳۰۷	۸۸/۶۰۵			
15	۰/۶۸۹	۱/۹۶۹	۹۰/۵۷۴			
16	۰/۵۳۲	۱/۵۲۰	۹۲/۰۹۳			
17	۰/۴۷۹	۱/۳۶۹	۹۳/۴۶۲			
18	۰/۴۵۲	۱/۲۹۲	۹۴/۷۵۴			
19	۰/۴۱۷	۱/۱۹۲	۹۵/۹۴۶			

20	۰/۳۲۱	۰/۹۱۷	۹۶/۸۶۳		
21	۰/۲۶۴	۰/۷۵۴	۹۷/۶۱۷		
22	۰/۲۲۴	۰/۶۴۱	۹۸/۲۵۸		
23	۰/۱۷۴	۰/۴۹۷	۹۸/۷۵۵		
24	۰/۱۳۶	۰/۳۸۸	۹۹/۱۴۳		
25	۰/۱۱۰	۰/۳۱۳	۹۹/۴۵۶		
26	۰/۰۷۶	۰/۲۱۷	۹۹/۶۷۳		
27	۰/۰۶۱	۰/۱۷۳	۹۹/۸۴۶		
28	۰/۰۲۹	۰/۰۸۲	۹۹/۹۲۹		
29	۰/۰۱۵	۰/۰۴۲	۹۹/۹۷۱		
30	۰/۰۰۷	۰/۰۱۹	۹۹/۹۹۰		
31	۰/۰۰۴	۰/۰۱۰	۱۰۰/۰۰۰		
32	E-۳/۹۰۸ 17	E-16/۱۱۷	۱۰۰/۰۰۰		
33	E-۲/۱۷۱ 17	E-17/۲۰۲	۱۰۰/۰۰۰		
34	E--۴/۸۱۲ 17	E-16-۱/۳۷۵	۱۰۰/۰۰۰		
35	E--۱/۸۰۳ 16	E-16-۵/۱۵۱	۱۰۰/۰۰۰		

جدول ۵ مقدار ویژه و واریانس متناظر با عامل‌ها را نشان می‌دهد. در ستون مقادیر اولیه، مقادیر ویژه اولیه برای هر یک از عامل‌ها در قالب مجموع واریانس تبیین شده برآورد می‌شود. واریانس تبیین شده برحسب درصدی از کل واریانس و درصد تجمعی است. مقدار ویژه هر عامل، نسبتی از واریانس کل متغیرهاست که توسط آن عامل تبیین می‌شود. مقدار ویژه از طریق مجموع با توجه به نتایج جدول (۵) که آماره‌های استخراج شده را مشخص می‌کند. تعداد ۱۲ عامل از عدد ۱ بالاتر بوده که شرط قبول واریانس عدد ۱ و بالاتر است و مورد تأیید قرار می‌گیرد. مجذورات بارهای عاملی مربوط به تمام متغیرها در آن عامل قابل محاسبه است، از این رو مقادیر ویژه، اهمیت اکتشافی عامل‌ها را در ارتباط با متغیرها نشان می‌دهد. پایین بودن این مقدار برای یک عامل به این معنی است که آن عامل نقش اندکی در تبیین واریانس متغیرها داشته است. در ستون مقدار استخراج لودرهای مربعی، واریانس تبیین شده عامل‌هایی ارائه شده است که مقادیر ویژه آنها بزرگتر از عدد یک باشد. ستون مقدار استخراج بارهای مربعی مجموعه مقادیر عامل‌های استخراج شده بعد از چرخش را نشان می‌دهد. همچنان که مشاهده می‌شود سه عامل، قابلیت تبیین واریانس‌ها را دارند. اگر عامل‌های به دست آمده را با روش واریمکس چرخش دهیم، عامل‌های

اول، دوم، سوم، چهارم، پنجم، ششم، هفتم، هشتم، نهم، دهم، یازدهم و دوازدهم ۱۴/۰۵۲، ۱۲/۶۸۷، ۹/۲۱۰، ۸/۲۴۵، ۷/۳۱۱، ۶/۶۱۴، ۶/۱۵۹، ۵/۱۳۳، ۴/۳۳۷، ۳/۸۱۲، ۳/۳۳۲، ۲/۹۰۸ درصد و در مجموع ۸۳/۷۹۹ درصد واریانس را در بر دارند.

جدول ۶: رتبه بندی کلی فریدمن

ردیف	عنوان	میانگین رتبه بندی	ردیف	عنوان	میانگین رتبه بندی
۱	پویایی	۲۸/۹۸	۱۸	تاریخ و تجربه تاریخی	۱۹/۲۳
۲	اهداف مشترک	۲۸/۸۸	۱۹	اعتماد متقابل	۱۹/۰۵
۳	ظرفیت مدیریتی	۲۸/۴۲	۲۰	وابستگی تمدنی	۱۸/۷۲
۴	نیاز مشترک	۲۸/۳۹	۲۱	توجه به بافتار اقتصادی جامعه	۱۷/۲۰
۵	تهدید مشترک	۲۷/۸۶	۲۲	توجه به بافتار نظامی جامعه	۱۶/۶۹
۶	دستیابی به منافع بیشتر	۲۷/۶۹	۲۳	نوآوری در فناوری	۱۶/۶۴
۷	کارآمدی دولت‌ها	۲۷/۱۱	۲۴	توجه به بافتار اجتماعی جامعه	۱۶/۳۹
۸	توزیع قدرت	۲۶/۲۲	۲۵	آموزش	۱۵/۹۲
۹	انسجام درونی کشورها	۲۶/۲۵	۲۶	دین و مذهب	۱۱/۹۱
۱۰	آماده‌سازی ذهنیت	۲۵/۷۰	۲۷	ایجاد نظام هماهنگ	۱۱/۷۵
۱۱	چارچوب‌های قانونی	۲۳/۸۹	۲۸	تشکیل احزاب	۸/۰۳
۱۲	وفاداری	۲۲/۷۵	۲۹	تصمیم‌گیری مشترک	۶/۱۴
۱۳	تبادل امنیتی	۲۲/۴۵	۳۰	نژاد و قومیت	۶/۰۰
۱۴	فرهنگ مشترک	۲۰/۰۹	۳۱	ایدئولوژی	۵/۸۸
۱۵	احترام متقابل	۱۹/۸۳	۳۲	وحدت طبیعی	۴/۹۵
۱۶	شفافیت	۱۹/۷۰	۳۳	وحدت جغرافیایی	۴/۴۲
۱۷	بافتار سیاسی جامعه	۱۹/۶۶	۳۴	رسوم	۲/۹۸

جدول ۶ مقایسه رتبه‌بندی هر یک از ابعاد بر اساس رتبه‌بندی فریدمن را نشان می‌دهد که بالاترین میانگین رتبه (۲۸/۹۸) مربوط به ویژگی "پویایی" در نمره‌دهی اختصاص دارد و بدین معناست که از ویژگی‌های مهم در تبیین شاخص‌های همگرایی در بخش‌های دفاعی و غیردفاعی

است و پایین ترین میانگین رتبه (۲/۹۸) به ویژگی "رسوم" در نمره دهی اختصاص دارد که کمترین تأثیر را در تبیین شاخص های همگرایی در بخش های دفاعی و غیر دفاعی شامل می شود.

جدول ۷: آمار آزمون فریدمن

تعداد	32
کای اسکوئر	۷۷۵/۰۴۵
درجه آزاد	34
سطح معنی داری	۰/۰۰۰

نتایج و تفسیر

در جدول ۶ رتبه بندی هر یک از ابعاد بر اساس رتبه بندی فریدمن دیده شد. در جدول شماره (۷) آمار آزمون محتوی نتیجه اصلی آزمون است. همانگونه در جدول مشخص است، می توان مقدار آماره مربع کی را با ۶ درجه آزادی و همچنین سطح معنی داری آزمون P-Value را با مقدار ۰/۰۰۰ مشاهده کرد که نشان از رد شدن فرض H_0 دارد. با توجه به خروجی های بالا نتیجه نهایی این است که ابعاد و متغیرهای پژوهش متفاوت است. بر این اساس پویایی بالاترین امتیاز و رسوم دارای کمترین امتیاز است. با توجه به بررسی کشورهای مطرح شده و به خصوص "کشورهای اروپای شرقی" و "کشور استونی" برای ایجاد همگرایی، ابتدا باید بافتار و زمینه های مشترک نیاز به همگرایی وجود داشته باشد و پس از آن باید ظرفیت پذیرش همگرایی در دولت ها و جامعه وجود داشته باشد. اگر در برابر پذیرش همگرایی مقاومت شود و ظرفیت پذیرش آن وجود نداشته باشد، احساس نیاز به تنهایی جوابگو نخواهد بود. بر این اساس می توان شاخص های ۳۴ گانه را در دسته بندی های "بافتارها و نیازهای مشترک" و "ظرفیت های لازم جهت ایجاد همگرایی" تقسیم بندی کرد و متناسب با هر دسته بندی، شاخص های مرتبط را برابر اولویت بندی به دست آمده، قرار داد.

جدول ۸: دسته بندی شاخص های کلی و رتبه بندی فریدمن

تبیین و اولویت بندی شاخص های همگرایی بخش های دفاعی و غیردفاعی				
ظرفیت های لازم جهت ایجاد همگرایی			بافتارها و نیازهای مشترک	
۲۸/۹۸	پویایی	۱۹	۲۸/۸۸	اهداف مشترک
۲۸/۴۲	ظرفیت مدیریتی	۲۰	۲۸/۳۹	نیاز مشترک
۲۷/۱۱	کارآمدی دولت ها	۲۱	۲۷/۸۶	تهدید مشترک

۲۶/۲۲	توزیع قدرت	۲۲	۲۷/۶۹	دستیابی به منافع بیشتر	۴
۲۶/۲۵	انسجام درونی کشورها	۲۳	۲۲/۴۵	تبادل امنیتی	۵
۲۵/۷۰	آماده‌سازی ذهنیت	۲۴	۲۰/۰۹	فرهنگ مشترک	۶
۲۳/۸۹	چارچوب‌های قانونی	۲۵	۱۹/۶۶	بافتار سیاسی جامعه	۷
۱۹/۸۳	احترام متقابل	۲۶	۱۹/۲۳	تاریخ و تجربه تاریخی	۸
۱۹/۷۰	شفافیت	۲۷	۱۸/۷۲	وابستگی تمدنی	۹
۱۹/۰۵	اعتماد متقابل	۲۸	۱۷/۲۰	توجه به بافتار اقتصادی جامعه	۱۰
۱۶/۶۴	نوآوری در فناوری	۲۹	۱۶/۶۹	توجه به بافتار نظامی جامعه	۱۱
۱۶/۶۴	نوآوری در فناوری	۳۰	۱۶/۳۹	توجه به بافتار اجتماعی جامعه	۱۲
۱۵/۹۲	آموزش	۳۱	۱۱/۹۱	دین و مذهب	۱۳
۱۱/۷۵	ایجاد نظام هماهنگ	۳۲	۶/۰۰	نژاد و قومیت	۱۴
۸/۰۳	تشکیل احزاب	۳۳	۵/۸۸	ایدئولوژی	۱۵
۶/۱۴	تصمیم‌گیری مشترک	۳۴	۴/۹۵	وحدت طبیعی	۱۶
			۴/۴۲	وحدت جغرافیایی	۱۷
			۲/۹۸	رسوم	۱۸

نتیجه‌گیری و پیشنهاد:

الف - نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر دستیابی به تبیین و اولویت‌بندی شاخص‌های همگرایی بخش‌های دفاعی و غیردفاعی است. این پژوهش به روش توصیفی از نوع همبستگی با جامعه آماری ۳۲ نفر از متخصصان فعال در این حوزه و با استفاده از پرسشنامه انجام شده است. برای بررسی و یافتن پاسخ سوال‌های تحقیق، آزمون‌های رتبه‌بندی فریدمن، تحلیل عامل اکتشافی مورد استفاده قرار گرفت. داده‌های گردآوری شده با نرم‌افزار اسپاس پی‌اس اس تجزیه و تحلیل شدند. در پاسخ به سؤال اول در خصوص تبیین شاخص‌های همگرایی بخش‌های دفاعی و غیردفاعی، تعداد ۳۴ شاخص بر اساس جدول شماره (۶) تعیین گردیدند. در پاسخ سؤال دوم یعنی اولویت‌بندی شاخص‌ها، کلیه شاخص‌ها با رتبه‌بندی فریدمن اولویت‌بندی شده که «پویایی» بالاترین امتیاز و «رسوم» کمترین امتیاز را به دست آوردند. در عامل اکتشافی و استخراج عامل‌ها، کمترین اشتراکات "توجه به اعتماد متقابل" و بیشترین آن "نوآوری در فناوری" ۰/۹۲۳ می‌باشد. در چرخش عامل‌ها ۱۲ عامل

و در مجموع ۸۳/۷۹۹ واریانس را به خود اختصاص دادند. پس از دسته‌بندی شاخص‌های کلی ۳۴ گانه در دسته‌بندی‌های "بافتارها و نیازهای مشترک" و همچنین "ظرفیت‌های لازم جهت ایجاد همگرایی" و بر اساس اطلاعات درج شده در جدول شماره (۸)، مشخص شد که "اهداف مشترک" بالاترین و "رسوم" کمترین اولویت را در دسته‌بندی بافتارها و نیازهای مشترک دارند. همچنین در دسته‌بندی ظرفیت‌های لازم جهت ایجاد همگرایی، "پویایی" بیشترین و "تصمیم‌گیری مشترک" کمترین اولویت را دارا هستند.

ب- پیشنهادها

- ۱- از آنجا که همگرایی گذار از یک وضعیت به وضعیت جدید دیگری است، بنابراین توجه به همگرایی با شاخص‌های تبیین شده، نیازمند تغییر در ساختار فعلی و تغییر در باور و نگرش مسئولین بخش‌های دفاعی و غیردفاعی است.
- ۲- گفتمان‌سازی بحث همگرایی و ایجاد ظرفیت‌های لازم جهت ایجاد همگرایی در بخش‌های دفاعی و غیردفاعی به صورت ملموس در برنامه‌ها لحاظ و پی‌گیری گردد.
- ۳- از آنجا که نادیده گرفتن تلاش برای دستیابی به قدرت بین بخش‌های دفاعی و غیردفاعی، تنها راه حرکت به جلو بوده، بنابراین باید در جهت افزایش اعتماد دو طرفه تلاش‌های بیشتری به عمل آید که نیاز است این موضوع در پژوهشی به وسیله جامعه‌شناسان، دانشمندان سیاستمدار، مردم‌شناسان و نهادشناسان بررسی گردد.
- ۴- چون سیاست‌های امنیتی و دفاعی با روابط بین‌المللی در هم پیچیده شده‌اند و قسمتی از سیاست خارجی ملی را شکل می‌دهند، بنابراین توجه به عوامل بین‌المللی نقش مهمی را در روابط بخش‌های دفاعی و غیردفاعی بازی کرده و بهتر است نقش این عوامل به صورت مجزا بررسی گردد.

فهرست منابع:

۱. اکبری بهرام، ۱۳۹۳، الگویی برای کسب موفقیت فن‌بازار دفاعی، تهران، دانشگاه علامه طباطبائی
  ۲. جمالی حسین، ۱۳۸۰، تاریخ و اصول روابط بین‌الملل، تهران: معاونت سیاسی نمایندگی ولی فقیه در نیروی مقاومت بسیج، بهار
  ۳. دوئرتی، جیمز و فالتزگراف، ۱۳۷۰، نظریه‌های متعارض در روابط بین‌الملل، تهران: نشر قومس.
  ۴. روشندل اربطانی، طاهر و همکاران، ۱۳۹۷، طراحی الگوی تسهیل‌گرهای همگرایی فناورانه در ساختار معاونت فنی سازمان صداوسیما جمهوری اسلامی ایران- فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی، سال بیست- و پنجم، شماره یک (پیاپی ۹۳)، بهار
  ۵. سیف‌زاده، حسین، ۱۳۷۶، نظریه‌پردازی روابط بین‌الملل مبانی و قالب‌های فکری، تهران: انتشارات سمت.
  ۶. فرانکل جوزف، ۱۳۷۱، نظریه‌های معاصر روابط بین‌الملل، ترجمه وحید بزرگی، تهران: نشر اطلاعات
  ۷. کولایی الهه، ۱۳۷۹، اکوهمگرایی منطقه‌ای، تهران، مرکز پژوهش‌های علمی و مطالعات استراتژیک خاورمیانه
  ۸. نقی‌زاده محمد و همکاران، ۱۳۹۴، همگرایی توانمندی‌های علمی و فناورانه بازیگران مختلف در توسعه سیستم‌های تولیدی پیچیده هوایی، فصل‌نامه مدیریت توسعه فناوری، شماره ۲، پاییز ۱۳۹۴
- Ahuja, Gautam, 2000. Collaboration Networks, Structural Holes, and Innovation: A Longitudinal Study, Administrative Science Quarterly, Vol. 45, No. 3 (Sep., 2000)
  - Almann, Lauri (2003), Eesti riigikaitse juhtimine, Tallinn: Eesti Kaitseministeerium
  - Burk, James (2002), "Theories of Democratic Civil-Military Relations," Armed Forces and Society, vol. 29, no. 1, pp. 7-29.
  - Cottey, Andrew, Edmunds, Timothy and Forster, Andrew (eds.) (2002a), Democratic Control of the Military in Postcommunist Europe: Guarding the Guards, Basingstoke: Palgrave.
  - Fever, Peter (1996), "The Civil-Military Problematique: Huntington, Janowitz, and the Question of Civilian Control," Armed Forces and Society, vol. 23, no. 2
  - Hagelin, Björn. 2004. 'Science- and Technology-Based Military Innovation: the United States and Europe', SIPRI Yearbook 2004, Oxford, OUP
  - Janowitz, Morris (1960/1971), The Professional Soldier: A Social and Political Portrait, New York, NY: Free Press.
  - Kaldor, Mary (2006), New and Old Wars: Organised Violence in a Global Era, Cambridge: Polity Press.
  - Lindberg, Leon N., **The Political Dynamics of European Economic Integration** (Stanford: Stanford University Press, 1963).
  - Meri, Lennart (2000), President of the Republic on the Opening Session of the Riigikogu
  - Moskos, Charles C., Williams, J. A. and Segal, David (eds.) (2000), The Postmodern Military: Armed Forces After the Cold War, Oxford: Oxford University Press.
  - Maigre, Merle 'Theories of Civil Military Relations', Akadeemia, september 2009, International Centre for Defence Studies, Tallin, Estonia.

- Schiff, R. (1995), "Civil-Military Relations Reconsidered: A Theory of Concordance," *Armed Forces and Society*, vol. 22, no. 1,.
- B.Vagada(2012), *springer-Verlag Berlin Heidelberg*. 1 *Globalisation and Convergence: Drivers and Strategic Outsourcing*,2012
- Wim Van Eekelen,"*Turkish Civil-Military Relations and the EU: preparation for continuing Convergence*" November 2005